

Foto Historische Vereniging Sint-Pancras

Monument voor de twintig slachtoffers bij de spoorwegovergang in Sint-Pancras

NOODLOTTIGE SAMENLOOP VAN OMSTANDIGHEDEN

Zwarte Zondag in Sint-Pancras

Kort voor het einde van de oorlog vond in het Noord-Hollandse dorp Sint-Pancras een aanslag plaats met dramatische consequenties. Een Duitse represaille waarbij twintig slachtoffers vielen. De ware toedracht kwam pas jaren later aan het licht.

Door Peter Bak

Op zondagochtend 15 april 1945 rijdt een trein bij het passeren van het Bruggetje van Leyen, tussen Sint-Pancras en Alkmaar, op een lading springstof. De Duitsers reageren furieus en fusilleren nog diezelfde dag, bij de spoorwegovergang in Sint-Pancras, twintig *Todeskandidaten*: opgepakte verzetsstrijders die zullen worden doodgeschoten als vergelding van aanslagen en sabotagedaden.

Dertien van de twintig gefusilleerden zijn uit Amsterdam afkomstig: het Huis van Bewaring aan de Weteringschans; vijf hebben in Haarlem gevangengezeten, twee in Alkmaar. Ze worden in twee groepen van tien geëxecuteerd. De bevrijding is onder handbereik, het gevaar van Duitse represailles levensgroot. Waarom dan toch dat spoorbruggetje saboteren...? Het verhaal van

een bloedbad dat op Texel begon – of eigenlijk nog veel verder weg: in de Sovjet-Unie.

De lange arm van de geschiedenis

Geschiedenis is intrigerend. Verwikkelingen op wereldniveau kunnen zich uitstrekken tot in de kleinste uithoeken. Zie het als een lange arm die heel ver reikt – en die in februari 1945 achthonderd Georgische militairen op een Waddeneiland in Nederland doet belanden. Vier jaar eerder, op 22 juni 1941, is nazi-Duitsland de Sovjet-Unie binnengevallen. Stalins Rode Leger wordt onder de voet gelopen. Honderdduizenden Sovjetsoldaten worden krijgsgevangen gemaakt. Hieronder zijn mannen uit minderheidsvolken: Turkmensen, Noord-Kaukasiërs, Armeniërs, Georgiërs. Met geweld en terreur heeft Stalin deze volken in het Sovjetgelid gedwongen. Ze zijn het communistische regime liever kwijt dan rijk. De Duitse propaganda speelt hier op in, de angst voor de hel van de Duitse krijgsgevangenkampen doet de rest. Tienduizenden trekken het Wehrmachtuniform aan. Uit het midden van overgelopen Georgische manschappen worden acht infanteriebataljons geformeerd. Sinds september 1943 is een bataljon Georgiërs in ons land gestationeerd, eerst in Zandvoort, vanaf februari 1945 op Texel. De Georgiërs verkeren in een lastig parket. Duitsland is de oorlog aan het verliezen: ze staan aan de verkeerde kant. Ze denken zich te kunnen rehabiliteren door in opstand te komen. In de nacht van 5 op 6 april 1945 nemen de Georgiërs de wapens op. De eerste uren zijn ze aan de winnende hand, maar 's middags begint het tij al te keren. Vanuit Den Helder arriveren Duitse versterkingen. De gevechten concentreren zich in de Eierlandse polder waar de Georgiërs het vliegveld Vlijt met hand en tand verdedigen. Op 14 april moeten ze het ontruimen. Nog weken duren de gevechten voort, zelfs tot na de bevrijding, maar de Georgiërs vechten een verloren strijd. Meer dan vijfhonderd van de achthonderd manschappen komen om.

Eigenlijk een mislukking

Geschiedenis is mensenwerk – en mensen maken fouten. Mensen

‘Als ik herinnerd word aan die actie bij Sint-Pancras heb ik weer slapeloze nachten’

kunnen goede bedoelingen hebben, maar wel met faliekante gevolgen. Dit was het geval op die Zwarte Zondag in Sint-Pancras, 15 april 1945. Een proces waarvan ook nog eens weinig of niets op schrift bewaard is gebleven.

Jarenlang is aangenomen dat het spoorbruggetje werd gesaboteerd om te verhinderen dat vanuit Den Helder onderdelen voor V1's werden aangevoerd. Dit waren vliegende bommen die vooral op Engeland werden afgevuurd. In Bergen, een kilometer of tien ten westen van Sint-Pancras, bevond zich een lanceerplatform. De Pancrasser knokploeg weigerde echter het bruggetje op te blazen. Doe je zoiets, dan moet je het goed doen. Dan moet dat hele bruggetje aan puin. Kromme of vernielde rails zijn vrij gemakkelijk te vervangen. Maar de knokploeg beschikte niet over de benodigde springstof, en ook vreesde men represailles.

Een andere verzetsgroep, van buiten Sint-Pancras, voerde de sabotageopdracht echter wel uit. De actie was eigenlijk een mislukking, want het bruggetje bleef goeddeels in tact. Algauw reden de treinen weer. Des te dramatischer waren de gevolgen: twintig *Todeskandidaten* kregen de kogel.

Foto Regionaal Archief Alkmaar

BS-commandant Johan Wastenecker

Slapeloze nachten

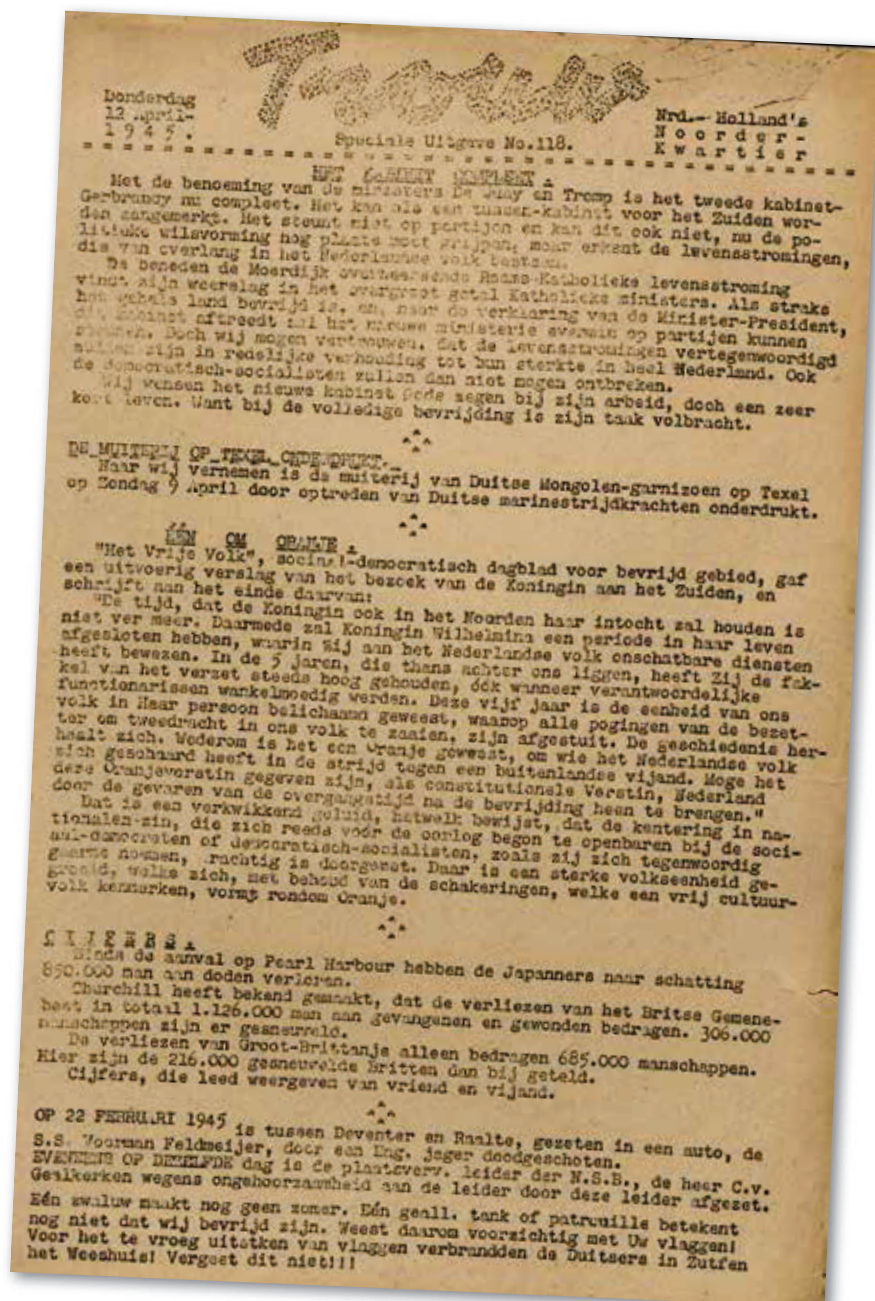
Eenenveertig jaar later, in 1986, deed Alkmaarder Joop Asjes, die tijdens de oorlog voor de Gewestelijke Sabotageafdeling actief was geweest, de ware toedracht van de aanslag op het spoorbruggetje uit de doeken. Die had volgens Asjes niets te maken met V1's die vanuit Bergen werden gelanceerd. De reden was de opstand van de Georgiërs op Texel. Het bruggetje moest kapot om te verhinderen dat Duits materieel naar Den Helder kon worden vervoerd, en vandaar naar Texel.

Dat de Georgiërs op die vijftiende april de strijd eigenlijk al hadden verloren, was bij Asjes en zijn mannen niet bekend. 'Als ik weer herinnerd word aan die actie bij Sint-Pancras heb ik weer slapeloze nachten,' zei hij. Hun actie was niet alleen te laat gekomen maar had ook nog eens de executie van twintig man tot gevolg gehad. Dat trauma droeg Asjes tot zijn dood, in 2004, met zich mee.

'Geen woorden voor te vinden'

In 2019 verzorgde een in Sint-Pancras geboren en getogen historicus de jaarlijkse Verzetslezing. Hij had ooit een boekje geschreven over de lokale en regionale edities die verzetsblad *Trouw* in de laatste oorlogswinter uitgaf. Hij haalde zijn mappen met onderzoeksmateriaal van zolder – en wat bleek? Al op 12 april 1945 berichtte een in de kop van Noord-Holland versijnd *Trouw*-bulletin dat de munitie op Texel was onderdrukt. Dus al dagen vóór de sabotage van het spoorbruggetje in Sint-Pancras was op het Noord-Hollandse vasteland bekend dat de Georgiërs het onderspit aan het delven waren. De Gewestelijke Sabotageafdeling waarvoor Asjes werkte viel onder de Binnenlandse Strijdkrachten. Die stonden in Noord-Holland onder commando van Johan Wastenecker, een beroepsmilitair die geen wildwesttaferelen wilde en een open oog had voor de dreiging van Duitse represailles. Wastenecker was omzichtig, doordacht, tactisch. Had hij dat *Trouw*-bulletin onder ogen gekregen,

dan had hij nooit bevolen het spoorbruggetje bij Sint-Pancras op te blazen. Dan had Joop Asjes niet zestig jaar lang met een trauma geleefd – en had de grootvader van bovengenoemde historicus, mijn opa, op zondagavond 15 april 1945 niet geschokt in zijn dagboekschrift hoeven op te nemen dat bij de spoorwegovergang twintig 'politieke gevangenen' waren gefusilleerd. 'Dit is zo vreselijk geweest, daar zijn geen woorden voor te vinden,' schreef hij. Het was een heldere avond, bijna windstil. De schoten waren tot ver in het dorp te horen geweest. Twintig dagen later was de oorlog voorbij. In Sint-Pancras was, net zoals elders, alles weer gauw bij het oude terug. Maar één plaats zou – en zal – nooit meer hetzelfde zijn.

Het Trouw-bulletin van 12 april 1945